

REDAKTIONELT FORORD

Forandringer

Rammevilkårene for landbruget er under forandring. Både markeder og politikker er uforudsigelige, således som situationen er lige nu. Normalt sker forandringer i landbrugets sfære gradvist: Efterspørgslen efter landbrugsvarer er stabil, den teknologiske udvikling sker gradvist, og de landbrugspolitiske rammer ændrer sig også kun langsomt i den politiske beslutningsproces. De seneste par års økonomiske, politiske og markeds-mæssige udvikling har imidlertid betydet, at mange nye forhold er kommet i spil – forhold, som ellers var anset for at være stabile eller på det nærmeste »hellige«.

EU's fælles landbrugspolitik skal reformeres, og dermed er hele det markeds-mæssige grundlag for store dele af den danske landbrugsproduktion i spil. Reformen i landbrugspolitikken er ikke noget nyt – tværtimod har der gennem de seneste årtier været store reformer, startende med MacSharry-reformen i 1992, hvor der skete et begyndende paradigmeskifte. Transformationen af landbrugsstøtten er nu næsten fuldendt, men det er usikkert, hvad de næste trin bliver: Vil nyprotektionismen sejre som resultat af både fødevarer- og finanskrisen? Vil liberaliseringen fortsætte som planlagt og i tråd med WTO? Hvordan skal landbrugspolitikken udformes, når efterspørgslen efter landbrugsvarer til både fødevarer og energi stiger? Hvordan bliver balancen mellem målene om mere miljø, flere fødevarer, bedre kvalitet og stigende konkurrenceevne?

Landbrugsloven og dermed også ejerformerne i dansk landbrug er nu også under forandring. Selvejet, som har været en grundsten i dansk landbrugs udvikling gennem mange årtier, er ikke mere beskyttet. Ekstern kapital i landbruget – som i lange perioder var et skræk-scenarie – er nu muligt. Selv om det næppe forandrer landbruget på kort sigt, er der tale om et markant opgør med tidligere tiders politik.

De internationale fødevaremarkeder viser sig nu også fra deres mest turbulente sider. For et par år siden havde vi en fødevarerkrise, som medførte stigende hungersnød, og antallet af sultende steg med mere end 100 millioner mennesker. I den vestlige verden medførte det dyrere fødevarer, men det fik også konsekvenser for den internationale landbrugspolitik, for mange virksomheder i agro- og fødevarerindustrien og for landmændene. Tørke og misvækst i Rusland, Ukraine og Kazakstan har nu igen fået priserne på korn til at stige med 70 pct. inden for et par måneder.

I forædlingssektoren oplever vi også, at nye ejerformer er til debat. Afløsere for andelsejet diskuteres heftigt, og andelsejets svagheder bliver ofte fremhævet i debatten. Også her er en af grundstenene i dansk landbrug i spil. Der er ikke noget nyt i, at andelsformen er til debat – det har den været i mange årtier. Manglende viden, fordomme, misundelse eller prestige har ofte vist

sig at være årsagen til kritikken af andelsejet. Det nye i kritikken er, at der nu er reelle økonomiske årsager til, at man for alvor kan diskutere andelsformens begrænsninger. Globalisering, strukturudvikling og koncentration kan være drivkræfter bag andelsformens forandringer.

Artiklerne i dette nummer af Tidsskrift for Landøkonomi handler også om de ændrede rammevilkår og de forandringer, som landbruget står overfor.

Første artikel er skrevet af seniorkonsulent, Leif Erland Nielsen, Landbrug & Fødevarer. Leif Erland Nielsen er mangeårigt medlem af EU's Økonomiske og Sociale Udvalg, og artiklen er skrevet under indtryk af diskussionerne i dette udvalg. Udgangspunktet for artiklen er, at Europa-Kommissionen vil fokusere på en strategi kaldet »Europa 2020« med »intelligent« og bæredygtig vækst samt øget vægt på forskning og innovation, bioenergi, industripolitik og vækst i udkantsområderne. I den forbindelse skal den fælles landbrugspolitik reformeres, og landbruget skal bidrage til strategiens gennemførelse »gennem sin betydning for landdistrikternes udvikling og levedygtighed«. Samtidig skal produktionsmetoderne i landbruget tilpasses klimaændringerne, og der skal »produceres mere med mindre«. Der skal desuden tages hensyn til naturkatastrofer, miljø og CO₂-udledning, og produktionen skal drejes i retning af stadig sikrere, sundere og mere forskelligartede produkter, hvilket også kræver øget forskning og udvikling.

I artiklen beskrives udviklingen i EU's landbrugspolitik i hovedtræk gennem de sidste 50 år. Det illustreres også, hvordan stærke interesser i medlemslandene og i forskellige europæiske organisationer trækker i forskellige retninger.

Det konkluderes også, at der ikke er nogen garanti for, at det bliver mere enkelt eller at alle bliver tilfredse. Det politisk mulige er nu engang ikke altid det mest optimale.

Den næste artikel er af Søren Kjeldsen-Kragh, professor ved Fødevarerøkonomisk Institut, Københavns Universitet. Titlen er: *Hvordan kan man forklare strukturudviklingen i dansk landbrug?* Artiklen tager udgangspunkt i de ganske betydelige strukturændringer, der har været i dansk landbrug siden 1960. Udviklingen hen imod store brug har været stærkere i Danmark end i EU. Det er relevant at spørge, om den landbrugsøkonomiske teori kan forklare den danske udvikling.

Når man taler om den landbrugsøkonomiske teori til forklaring af udviklingen i landbruget i industrilandene, falder tanken på Cochranes teori, der ofte benævnes som trædemølleteorien.

Artiklen giver først nogle data for strukturudviklingen i Danmark sammenlignet med EU. Det konstateres, at strukturudviklingen har gjort sig gældende overalt i EU, men det synes som om, udviklingen i Danmark har været stærkere end i de andre EU-lande. Brugene i Danmark er væsentlig større end brugene i gennemsnit i EU. Afvandringen fra landbruget har været stærkere end gennemsnittet i EU. Til trods herfra har det økonomiske resultat af indsatsen ikke udviklet bedre i Danmark end i det øvrige EU.

Dernæst gennemgås Cochranes teori og de forudsætninger, som teorien bygger på. Det konkluderes bl.a., at Cochranes teori ikke kan tages til indtægt for, at store brug bedre er i stand til at løse landbrugets indtjeningsproblem, sikre leverancer af kvalitetsprodukter og sikre varetagelsen af de samfundsmæssige opgaver, som landbruget skal bidrage med at løse.

I artiklen konkluderes det, at det er landbrugsstøtten kombineret med en tro på, at store brug er en fordel såvel driftsøkonomisk som samfundsøkonomisk, der har drevet strukturudviklingen i Danmark.

Den næste artikel er af seniorforsker Brian H. Jacobsen, Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet, og emnet er: *Klimatopmøde i København – Hvorfor blev det kun et lille skridt mod større reduktioner?* Med klimatopmødet i København kom der over hele verden meget fokus på reduktion af CO₂-emissionen, og hvad det betyder for verden. Der var på forhånd lagt mange kræfter ind for at få et bindende reduktionsmål. Målene fra forskerne var tydelige, nemlig at den samlede emission skal toppe senest i 2020, og at emissionen skal reduceres med 50 % i 2050 i forhold til 1990. Resultatet i København nåede dog ikke umiddelbart disse mål. I artiklen ses der nærmere på, hvad der skete, og der kommer forklaringer på, hvorfor man ikke havde forudset de udfordringer, der viste sig både før og under topmødet i København? Artiklen indeholder indtryk fra topmødet, hvorefter de politiske ambitioner diskuteres og relateres til de mandater og synspunkter, de vigtige aktører havde. Der afsluttes med et skøn for emissionen i 2020 og 2050 baseret på de udmeldinger, som de vigtige aktører er kommet med.

Den følgende artikel har titlen *Ekstern kapital i landbruget*, og den er skrevet af cand.oecon.agro Jesper Pindstrup og cand.oecon.agro Kristian S. Skaarup. Artiklen er baseret på et speciale udarbejdet på Fødevareøkonomisk Institut med docent Svend Rasmussen som vejleder.

Udgangspunktet for artiklen er den ændring af landbrugsloven, som Folketinget vedtog i foråret 2010. En væsentlig grund til lovændringen var hensynet til den fremtidige finansiering af landbrug. Det blev fremhævet, at selvejet har den konsekvens, at de enkelte landbrug tømmes for kapital ved generationsskifte. Derfor er det vigtigt, at der sker en udvidelse af muligheden for, at ikke-landmænd får mulighed for at investere i landbrug. Det skal give landbrugssektoren bedre mulighed for at få tilført kapital fra andre kilder end den traditionelle lånefinansiering.

I artiklen besvares emnet dels ud fra en teoretisk synsvinkel. På baggrund af historiske data over afkast fra landbrugsvirksomhed, prisstigninger på landbrugsjord, samt forrentning af kapital ved alternative investeringer anvendes teoretiske modeller til at beregne, hvad aktier i landbruget kunne være værd.

I artiklen konkluderer forfatterne bl.a., at de eksterne investorer ud fra de givne forudsætninger næppe vil være villige til at tilføre landbrugserhvervet store mængder risikovillig kapital.

Ændringen af landbrugslovgivningen i forbindelse med selskaber kan dog formodes at medvirke til at danne en bund for priserne på landbrugsaktiver. Der tænkes her på, at hvis priserne på landbrugsaktiverne falder tilstrækkeligt, vil det kunne tænkes, at landbrugsaktiverne bliver mere attraktive for de eksterne investorer.

Den næste artikel har titlen *Hvad laver landmanden på kontoret?* og er skrevet af cand.oecon.agro, Inger Marie Kirketerp Scavenius, Lartey Lawson og seniorforsker Søren Marcus Pedersen. Baggrunden er, at landmænd i stigende grad møder krav om dokumentation i forhold til arealanvendelse, miljøtiltag og bedriftens økonomi og må derfor ofte bruge tid på databehandling og kontorarbejde. Ligesom i andre erhverv kan det være en barriere, at tid går fra egentlig produktion til mere dokumentation. Parallelt med den større datamængde er der også udviklet nye hjælpemidler og informationssystemer – som på den ene side skaber flere data – men som også kan aflaste arbejdet i dagligdagen. I denne artikel er det forsøgt at afdække, hvor meget tid landmænd bruger på kontoret, og hvordan tiden fordeles sig på forskellige aktiviteter.

Ud fra en spørgeskemaundersøgelse konkluderes det, at de deltagende landmænd i gennemsnit anvender 6 timer om ugen på kontorarbejde, hvilket næsten svarer til én hel arbejdsdag om ugen.

Regnskab og skat er de aktiviteter, som optager mest tid. Derefter er planlægning og markdrift samt forhandlinger med bank og møder med konsulenter, som optager næst mest tid på kontoret. Der kan således være et potentiale for landbrugserhvervet, hvis der fokuseres yderligere på regnskabsførelse og skatteindberetning f.eks. i form af bedre informationssystemer. Systemer til planlægning og markdrift har også et betydeligt tidsbesparende potentiale med henblik på at frigive arbejdskraft til andre aktiviteter i landbruget og dermed forbedre effektiviteten for den enkelte landmand.

Den følgende artikel har emnet *Rentabiliteten halter for dansk landbrug i forhold til de øvrige EU-lande* og er skrevet af seniorrådgiver Johnny Andersen, Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet. Ud fra regnskabsdata for EU-landene for årene 2005-2007 ses det, at dansk landbrugs økonomiske resultat er middelmådigt sammenlignet med de andre EU-lande. Det er til trods for, at den tekniske formåen ligger i top. Det skyldes ikke et dårligt driftsresultat, som derimod ligger over EU-gennemsnittet. Den fornødne jordbrugskapital til at frembringe resultatet er imidlertid uforholdsmæssig stor i Danmark. Den danske forrentning af egenkapitalen tangerede bunden af EU-lande. Det gjaldt for samtlige brug og især for de større brug. Det skyldes, at Danmark suverænt havde den største gældsprocent i EU. Det bemærkes, at gældsprocenten ikke er et problem i sig selv, men da forrentningen af jordbrugsaktiver i selveje var mindre end renteniveauet, bidrog gældsprocenten til, at det økonomiske resultat blev forværret.

Den sidste artikel har titlen, *Rusland, Ukraine og Kazakhstan: Trods tørke og dårlig høst er de fremtidens kornproducenter*. Baggrunden er, at varme, tørke, misvækst og brande i Rusland fik fra slutningen af juni 2010 de internationale kornbørser til at gå i panik. Priserne på korn steg dramatisk, da man forudså, at korneksporten fra Rusland, Ukraine og Kazakhstan ville falde med omkring 30-50 pct. Ruslands forbud mod korneksport gav yderligere frygt for mangel på hvede på de internationale kornmarkeder, og det fik priserne til at stige endnu mere.

Mens verden i de seneste måneder især har fokuseret på den dårlige høst i Rusland, Ukraine og Kazakhstan, overser man ofte den kendsgerning, at de tre lande tilsammen har øget deres kornproduktion og -eksport markant de seneste årti – og forventes tilsammen at blive verdens største hvedeeksportør – og stå for 33 pct. af verdensmarkedet for hvede i 2019. De tre landes nye og markante indtræden på de internationale kornmarkeder kan dog også medføre større markedsustabilitet – af flere grunde. Klimaet – og dermed også høstens størrelse – i landene er meget ustabil, men også landenes lemfældige handelspolitik bidrager til ustabile markeder.

God læselyst.

Ph.D., cand. agro. & merc. Henning Otte Hansen (ansvarshavende redaktør)
Fødevareøkonomisk Institut, Københavns Universitet